

ISSN: 2788-9718 (online)

ISSN: 1814-6961 (Print)

Отан тарихы
Отечественная история
History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2024. № 27 (2)

Редакция

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: kabulzia@rambler.ru Тел.: +77014070164

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Редакциялық алқа

Аяған Бүркітбай Фелманұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары (Астана, Қазақстан) Scopus Author ID: 5865559700; ORCID

Әбусейітова Меруерт Қуатқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының тарихи материалдарды зерттеу жөніндегі Республикалық орталығының директоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Әбіл Еркін Аманжолұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Мемлекет тарихы институтының директоры (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Әжіғали Серік Ескендірұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Шығыс елдері архитектурасы Халықаралық академиясының корр.-мүшесі; Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Әлімбаев Нұрсан, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Вильмено Анне-Мари, антропология докторы, Лувен католик университетінің профессоры (Лувен, Бельгия); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, эксперименталды археология ғылыми-зерттеу лабораториясының ғылыми қызметкері, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Margulan Centre, «YMAI» Халықаралық ғылыми-зерттеу лабораториясының жетекшесі (Қазақстан – Украина); ORCID

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қыпшақтану Халықаралық институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушқумбаев Айболат Қайырсыямұлы, тарих ғылымдарының докторы, бас ғылыми қызметкер, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің аймақтану кафедрасының профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, антропология докторы, профессор (Сеул, Корея); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александер, PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Оксфорд, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Археология докторы, профессор, "Биоархеология" ғылыми орталығының жетекшісі, Вильнюс университеті. Вильнюс қ., Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муминов Әшірбек Құрбанұлы, тарих ғылымдарының докторы, арабист, профессор, ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Стамбул, Түркия); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Мұқтар Әбілсейіт Қапизұлы, «Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК директоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Оно Рюоске, тарих ғылымдарының докторы, Васеда университетінің антропологи (Токио, Жапония);

Отенова Гульфира Елубаевна, Тарих ғылымдарының докторы, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры Павлодар қ., Қазақстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, археология ғылымдарының докторы, профессор, археология және тарих департаменті, Эксетер университеті (Эксетер, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Өмер Құл, әлеуметтік ғылымдар докторы, Стамбул университетінің профессоры (Стамбул, Түркия); ORCID

Петер Финке, PhD, Макс Планк атындағы Институтының профессоры, Цюрих университеті (Цюрих, Швейцария); Scopus Author ID: 55124700300

Садвокасова Закиш Төлеханқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, Италияның Болонья Ғылым Академиясының мүше корреспонденті, ҚР Ұлттық музейінің физикалық антропология лабораториясының меңгерушісі (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Уяма Томохико, PhD, Хоккайдо университетінің Славян-Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Саппоро, Жапония); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Жауапты редактор

Мұқанова Гүлнар Қайроллақызы

Ғылыми редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Әбікей Арман Мұратұлы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

Редакция

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (г. Алматы, Казахстан). E-mail: kabulzia@rambler.ru; Scopus Author ID: 56195670100; ORCID.

Члены редакционной коллегии

Абиль Еркин Аманжолович, доктор исторических наук, профессор, директор Института Истории государства РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Ажигали Серик Ескендрович, доктор исторических наук, профессор, Главный научный сотрудник, почетный заведующий отделом этнологии и антропологии Института Истории и этнологии (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Абусейтова Меруерт Хуатовна, доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук РК; директор Республиканского информационного центра по изучению исторических материалов (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Алимбай Нурсан, кандидат исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Аяган Буркитбай Гелманович, доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства, (г. Астана, Казахстан); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Вильмено Анне-Мари, доктор антропологии, профессор Католического университета Лувен, (Бельгия, Лувен); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Исмагулов Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК, член-корр. Болонской АН (Италия), заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, научный сотрудник Научно-исследовательской лаборатории экспериментальной археологии, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, Margulan Centre, заведующая Международной научно-исследовательской лабораторией «YMAI» (Казахстан – Украина); ORCID

Кумеков Болат Ешмухамбетович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК; директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Алматы) Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушкумбаев Айболат Кайрслямович, доктор исторических наук, главный научный сотрудник, профессор кафедры регионоведения Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, Сеул); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, г. Вильнюс, Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муктар Абильсеит Капизович, Директор РГКП «Государственного историко-культурного музей-заповедник «Сарайшык», доктор исторических наук, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Мунинов Аширбек Курбанович, доктор исторических наук, арабист, профессор; Консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Омер Кул, доктор социальных наук, профессор Стамбульского университета; (Турция, Стамбул); ORCID

Оно Рюосуке, доктор исторических наук, антрополог Университет Васеда (Япония, Токио);

Отепова Гульфира Елубаевна, Доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана. г. Павлодар, Казахстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, доктор археологии, профессор департамента археологии и истории университета Эксетер (г. Эксетер, Великобритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Садвокасова Закиш Тулехановна, доктор исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Уяма Томохико, PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований Университета Хоккайдо (Япония, Саппоро); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300

Ответственный редактор

Муканова Гюльнар Кайроллиновна

Научные редакторы

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Абикей Арман Муратович

Мурзаходжаев Куаньш

Технический секретарь

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Саня Жуматаевна

Editorial Team

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Almaty, Kazakhstan) E-mail: kabulzia@rambler.ru

Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich, doctor of historical sciences, professor, director of the of the Institute of history of state of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Abusseitova Meruert Khuatovna, doctor of historical sciences, professor, corresponding member of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Republican information center for studies of the historical materials (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Alimbay Nursan, candidate of historical sciences, professor; chief researcher of the C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty). Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Ayagan G. Burkhitbay, Professor of History, Deputy Director of the Institute of State History Institute of Republic of Kazakhstan, (Astana, Kazakhstan); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Azhigali Serik Yeskendirovich, doctor of historical sciences, professor, chief researcher, emeritus head of the department of ethnology and anthropology of the Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Ismagulov Orazak Ismagulovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan, corresponding member of the Bologna Academy of sciences (Bologna, Italy), head of the physical anthropology laboratory of the National museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Krupa Tatiana Nikolaevna, Researcher at the Research Laboratory of Experimental Archaeology, Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Margulan Centre, Head of the International Research Laboratory "YMAI" (Kazakhstan – Ukraine); ORCID

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Internal institute of Kypshak studies of the al-Farabi Kazakh national university, professor of Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Kushkumbayev Aibolat Kairslyamovich, doctor of historical sciences, chief researcher of the regional studies department of the Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Morrison Alexander, PhD, professor New College, Oxford (Great Britain, Oxford); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Motuzaitė-Matuzevičiūtė, Giedre, Professor (Archaeology), Full Professor, a head of Bioarchaeology Research Centre at Vilniaus Universitetas, Vilnius, Lithuania; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Muktar Abilseit Kapizovich, Director of the State Historical and Cultural Museum-preserve "Saraishyq" - Doctor of Historical Sciences, Professor: Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Myong, Soon-ok, doctor of anthropology, associate professor (Republic of Korea, Seoul); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Muminov Ashirbek Kurbanovich, doctor of historical sciences, arabist, professor; consultant of the General director on organizational affairs OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Omer Cul, doctor of social sciences, professor of Istanbul university (Turkey, Istanbul); ORCID

Ono Ryosuke, PhD, anthropologist Waseda University (Japan, Tokyo);

Otepova Gulmira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Outram Alan, Doctor of archeology, professor, Department of Archaeology and History, University of Exeter (Exeter, UK); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Peter Finke, PhD, professor of the Max Planck institute, Zurich university (Switzerland, Zurich); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Sadvokassova Zakish Tleukhanovna, doctor of historical sciences, professor; chief researcher of the C.C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Uyama Tomohiko, PhD, professor of the Slavic-Eurasian researches Center of Hokkaido University (Japan, Sapporo); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Vuillaume Anne-Marie, doctor of anthropology, professor of the Catholic university of Luven, (Belgium, Luven); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Executive Editor

Mukanova Gulnar

Scientific Editors

Kasymova Didar

Abikey Arman

Murzakhodzhayev Kuanysh

Technical secretary

Zikirbayeva Venera Serikovna

Kopeyeva Saniya

АРХЕОЛОГИЯ / ЭТНОГРАФИЯ / ЭПИГРАФИКА

Published in the Kazakhstan
Отан тарихы
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 2788-9718 (Online)
Vol. 27. Is. 2, pp. 514-528, 2024
Journal homepage: <https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРПТИ / IRSTI 03.09.3
https://doi.org/10.51943/2788-9718_2024_27_2_514-528

**EPIGRAPHIC MONUMENTS IN ARABIC SCRIPT FROM THE “ABAT-BAYTAQ”
NECROPOLIS AS A LINGUISTIC AND CULTURAL SOURCE OF SOCIETY
AFTER THE GOLDEN HORDE PERIOD**

Ashirbek Muminov¹, Dina Mederova², Bagdad Dyussenov³

¹R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies
(29, Kurmangazy Str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
Chief Researcher, Doctor of Historical Sciences, Professor
<https://orcid.org/0000-0002-3430-928X>. E-mail: muminov9703@yahoo.com

²R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies
(29, Kurmangazy Str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
Leading Researcher, Candidate of Historical Sciences
<https://orcid.org/0000-0002-4631-8773>. E-mail: dina_m71@list.ru

³R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies
(29, Kurmangazy Str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
Senior Researcher, doctoral student PhD
<https://orcid.org/0000-0002-4313-1874>. E-mail: bagdat75@inbox.ru

© Ch.Ch. Valikhanov IHE, 2024

© Muminov A.K., Mederova D.E., Dyussenov B.D., 2024

Abstract. *Introduction.* Arabic epigraphic monuments on the territory of Kazakhstan remain a historical and spiritual phenomenon of post-Golden Horde society. According to their genre features, scientific value and historical and spiritual significance, these monuments should be highlighted in world science as the heritage of the entire Central Asia and the Muslim world. *The purpose and objectives of the research.* The main goal of the study is to popularize the Arabic written texts of the grave monuments of the Abat-Baytak necropolis and introduce it into scientific circulation, performing tasks such as reading and deciphering the Arabic text, translation, photographic recording, numbering, etc. *Materials and methods.* The main material of the study are gravestones with Arabic inscriptions from the Abat-Baytak necropolis, located in the Kobdinsky district of the Aktobe region. When studying epigraphic monuments, historical, descriptive, philological, paleographic, textual, chronological, ethnolinguistic and comparative research methods were used. *Results.* 242 tombstones were found in the necropolis of "Abat-Baytak". All Arabic epitaphs of tombstone monuments have been translated into modern Kazakh script, the names of 4 master carvers are known. People of each family are buried in the burial ground in parallel, side by side, in the neighborhood. The largest number of stones (140 stones) here belongs to the Tabyn family, 24 stones – Kete, 11 stones – Ozhyray, 19 stones – Shuren, 9 stones – Karakesek, 5 stones – Shekti,

2 stones – Kerderi, 2 stones – Khoja, 2 stones – Uaku, 2 stones – Tame, 2 stones – Shomekey, 1 stone for Alasha, 1 stone for Adai, 1 stone for Zharty family. The remaining 9 stones are not readable even without tamga. The oldest stone dates back to 1783, the newest – 1961. The tallest stele is 285 cm, belongs to the Zharty tribe, the Shuren clan. *Conclusion.* The Arabic epigraphic monuments of the necropolis "Abat-Baytak" are a historical source that contains the traditions and culture of the people of the post-Golden Horde era. The total number of tombstones was determined, translated into modern Kazakh, introduced into scientific circulation and for the first time included in historical science as a new source.

Keywords: Epigraphy, tombstones, arabographic texts, historical figures, "Abat-Baytaq", Aqtobe, Qobda

Gratitude. The article was carried out within the framework of the project of program-targeted financing of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan on the topic "Continuity and transformation in the traditions and culture of post-Golden Horde societies (comparative study of epigraphic monuments of the West Kazakhstan, Volga-Ural, Dagestan, Khorezm regions)" (individual registration number: BR 18574063).

For citation: Muminov A.K., Mederova D.E., Dyussenov B.D. Epigraphic monuments in arabic script from the "Abat-Baytaq" necropolis as a linguistic and cultural source of society after the golden horde period // Otan tarikhy. 2024. Vol. 27. No. 2. Pp. 514-528. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_2_514-528

«АБАТ-БАЙТАҚ» ҚОРЫМЫНЫҢ АРАБЖАЗУЛЫ ЭПИГРАФИКАЛЫҚ ЕСКЕРТКІШТЕРІ АЛТЫН ОРДА КЕЗЕҢІНЕН KEЙІНГІ ҚОҒАМНЫҢ ТІЛДІК-МӘДЕНИ ДЕРЕККӨЗІ РЕТІНДЕ

Әшірбек Құрбанұлы Мүминов¹, Дина Есіркепқызы Медерова²,
Багдад Даниярұлы Дүйсенов³

¹Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты
(29-үй, Құрманғазы көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Бас ғылыми қызметкер, тарих ғылымдарының докторы, профессор
<https://orcid.org/0000-0002-3430-928X>. E-mail: muminov9703@yahoo.com

²Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты
(29-үй, Құрманғазы көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Жетекші ғылыми қызметкер, тарих ғылымдарының кандидаты
<https://orcid.org/0000-0002-4631-8773>. E-mail: dina_m71@list.ru

³Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты
(29-үй, Құрманғазы көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Аға ғылыми қызметкер, PhD докторант
<https://orcid.org/0000-0002-4313-1874>. E-mail: bagdat75@inbox.ru

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2024

© Мүминов Ә.К., Медерова Д.Е., Дүйсенов Б.Д., 2024

Аңдатпа. *Kipicne.* Қазақстан аумағындағы арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштер Алтын Орда кезеңінен кейінгі қоғамның тарихи-рухани феномені болып қала бермек. Бұл ескерткіштер жанрлық ерекшеліктері, ғылыми құндылығы және тарихи-рухани маңыздылығына қарай бүкіл Орталық Азия, мұсылман әлемі мұрасы ретінде дүниежүзілік ғылымда ойып орын алады. *Мақсаты мен міндеттері.* Зерттеудің негізгі

мақсаты – «Абат-Байтақ» қорымы құлпытастарындағы арабжазулы мәтіндерді оқу және сырын ашу, аудару, суретке алу, нөмірлеу және т.б. міндеттерді орындай отырып, жалпы жұртқа жария ету, оны әлемдік ғылыми айналымға енгізу. *Материалдар мен әдістері.* Зерттеудің негізгі материалдары – Ақтөбе облысы, Қобда ауданында орналасқан «Абат-Байтақ» қорымының арабжазулы құлпытастары. Мұнда эпиграфикалық ескерткіштерді зерттеуде қолданылатын тарихи, деректемелік, филологиялық, палеографиялық, текстологиялық, хронологиялық, этнолингвистикалық және салыстырмалы, салғастырмалы зерттеу әдістері қолданылды. *Нәтижелер.* «Абат-Байтақ» қорымынан 242 құлпытас табылды. Құлпытастардағы арабжазулы эпитафиялар түгелдей қазіргі қазақ жазуына аударылды, 4 тас қашаушы шебердің аты белгілі болды. Қорымдағы әрбір рудың адамдары қатарлас, іргелес, көршілес қауым болып жатыр. Мұндағы ең көп тас (140 тас) Табын руына тиесілі, 24 тас – Кете, 11 тас – Ожырай, 19 тас – Шүрен, 9 тас – Қаракесек, 5 тас – Шекті, 2 тас – Кердері, 2 тас – Қожа, 2 тас – Уақ, 2 тас – Тама, 2 тас – Шөмекей, 1 тас – Алаша, 1 тас – Адай, 1 тас – Жарты руынікі. Қалған 9 тас оқылмайды немесе руы жазылмаған, таңба салынбаған. Ең ескі тас 1783 жылғы, ең жаңасы 1961 жылы қойылған. Ең биік құлпытас 285 см, Шүрен руының Жарты тайпасына тиесілі. *Қорытынды.* «Абат-Байтақ» қорымындағы арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштер – Алтын Орда дәуірінен кейінгі кезеңдегі халықтың дәстүрі мен мәдениеті жинақталған тарихи дереккөз. Құлпытастардың жалпы саны анықталып, қазіргі қазақ тіліне аударылып, ғылыми айналымға енгізіліп, тарих ғылымына тың дерек ретінде тұңғыш рет қосылып отыр.

Түйін сөздер: Эпиграфика, құлпытас, арабжазулы ескерткіштер, тарихи тұлғалар, «Абат-Байтақ», Ақтөбе, Қобда

Алғыс айту. Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің «Алтын Орданан кейінгі қоғамның дәстүр мен мәдениетіндегі сабақтастық пен өзгерістер (Батыс Қазақстан, Еділ-Орал, Дағыстан, Хорезм аймақтарындағы эпиграфикалық ескерткіштерді салыстырмалы зерттеу)» тақырыбындағы бағдарламалық-мақсатты қаржыландыру жобасын жүзеге асыру аясында орындалды (жеке тіркеу нөмірі: BR 18574063).

Дәйексөз үшін: Мүминов Ә.Қ., Медерова Д.Е., Дүйсенов Б.Д. «Абат-Байтақ» қорымының арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштері алтын орда кезеңінен кейінгі қоғамның тілдік-мәдени дереккөзі ретінде // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 2. 514-528 бб. (Қаз.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_2_514-528

АРАБОПИСЬМЕННЫЕ ЭПИГРАФИЧЕСКИЕ ПАМЯТНИКИ НЕКРОПОЛЯ «АБАТ-БАЙТАК» КАК ЯЗЫКОВО-КУЛЬТУРНЫЙ ИСТОЧНИК ПОСТЗОЛОТООРДИНСКИХ ОБЩЕСТВ

Аширбек Курбанович Муминов¹, Дина Есиркеповна Медерова²,
Багдад Даниярович Дүйсенов³

¹Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова
(д. 29, ул. Курмангазы, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
Главный научный сотрудник, доктор исторических наук, профессор
<https://orcid.org/0000-0002-3430-928X>. E-mail: muminov9703@yahoo.com

²Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова
(д. 29, ул. Курмангазы, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
Ведущий научный сотрудник, кандидат исторических наук
<https://orcid.org/0000-0002-4631-8773>. E-mail: dina_m71@list.ru

³Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова
(д. 29, ул. Курмангазы, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
Старший научный сотрудник, PhD докторант
<https://orcid.org/0000-0002-4313-1874>. E-mail: bagdat75@inbox.ru

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2024

© Муминов А.К., Медерова Д.Е., Дуйсенов Б.Д., 2024

Аннотация. *Введение.* Арабописьменные эпиграфические памятники на территории Казахстана остаются историко-духовным феноменом общества постзолотоордынского периода. Эти памятники по жанровым особенностям, научной ценности и историко-духовному значению должны быть выделены в мировой науке как наследие всей Центральной Азии и мусульманского мира. *Цель и задачи.* Популяризация арабописьменных текстов надмогильных памятников некрополя «Абат-Байтак и введение его в научный оборот, выполняя задачи, как чтение и расшифровка арабского текста, перевод, фотофиксация, нумерация и т.д. *Материалы и методы.* Надмогильные памятники с арабскими надписями некрополя «Абат-Байтак», расположенного в Кобдинском районе Актюбинской области. При изучении эпиграфических памятников использовались исторические, описательные, филологические, палеографические, текстологические, хронологические, этнолингвистические и сравнительные методы исследования. *Результаты.* В некрополе «Абат-Байтак» обнаружено 242 надмогильных памятников. Все арабописьменные эпитафии надмогильных памятников переведены на современную казахскую письменность, известны имена 4 мастеров-резчиков. Люди каждого рода в могильнике похоронены параллельно, рядом, по соседству. Наибольшее количество камней (140 камней) здесь принадлежит роду Табын, 24 камня – Кете, 11 камня – Ожыраю, 19 камня – Шурену, 9 камня – Каракесеку, 5 камня – Шекти, 2 камня – Кердери, 2 камня – Ходже, 2 камня – Уаку, 2 камня – Таме, 2 камня – Шомекею, 1 камень – Алаше, 1 камень – Адаю, 1 камень – роду Жарты. Остальные 9 камней не читаются и без тамги. Самый старый камень датируется 1783 годом, самый новый – 1961 годом. Самая высокая стела – 285 см, принадлежит к племени Жарты, рода Шурен. *Выводы.* Арабописьменные эпиграфические памятники некрополя «Абат-Байтак» – исторический источник, в котором собраны традиции и культура народа постзолотоордынской эпохи. Общее количество надмогильных памятников было определено, переведено на современный казахский язык, введено в научный оборот и впервые включено в историческую науку как новый источник.

Ключевые слова: Эпиграфика, надмогильные памятники, стела, арабописьменные тексты, исторические личности, «Абат-Байтак», Актобе, Кобда

Благодарность. Статья выполнена в рамках реализации проекта программно-целевого финансирования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан на тему «Преимственность и трансформации в традициях и культуре постзолотоордынских обществ (сравнительное изучение эпиграфических памятников Западно-Казахстанского, Волго-Уральского, Дагестанского, Хорезмского регионов)» (индивидуальный регистрационный номер: BR 18574063).

Для цитирования: Муминов А.К., Медерова Д.Е., Дуйсенов Б.Д. Арабописьменные эпиграфические памятники некрополя «Абат-Байтак» как языково-культурный источник постзолотоордынских обществ // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 2. С. 514-528. (На Каз.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_2_514-528

Кіріспе. Біздің назарымызды аударып отырған басты тақырып – «Абат-Байтақ» қорымының арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштерінің мәтіндері. Бұл қорымдағы арабжазулы құлпытастардағы мәтіндерді аударып, зерттеп, жалпы жұртқа жария етіп, әлемдік ғылыми айналымға енгізуді көздеп, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының бір топ ғалымдары ең алғаш рет 2019 жылы Ақтөбе облысына келіп, ғылыми экспедиция жүргізген еді. Ғылыми экспедиция құрамында тарих ғылымдарының кандидаты Д.Е. Медерова, аға ғылыми қызметкер Б.Д. Дүйсенов, ғылыми қызметкер Қ.С. Құрманбаева болды. «Ұлы дала тарихы мен мәдениеті» бағдарламалық мақсатты қаржыландыру жобасы (жетекшісі – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі Әбусейітова М.К.) бойынша жүргізілген бұл экспедиция кезінде Ақтөбе облысының көптеген тарихи-мәдени, қасиетті орындарын аралап, кездескен құлпытастарды тіркеуге алып, фотоға түсіріп, араб жазуынан аударып, зерттеу нысанымызға алдық. Экспедиция барысында Ақтөбе қаласы қасындағы «Ескі қорым», Қарғалы ауданындағы «Қызылтам», Қобда ауданындағы «Шәкен ишан», «Абат-Байтақ» және Мұғалжар ауданындағы «Жұбановтар», «Жәлімбет», «Тоқа төбе», Белқопадағы «Бекқұл әулие», «Жолай Жүсіп», Қарабұтақтағы «Бұршақбай тамы», Алға ауданындағы «Есет батыр Көкіұлы» қорымы сияқты киелі орындардағы арабжазулы құлпытастарды тіркеуге алып, фотоға түсіріп, құлпытастардың аудармасын жасап, зерттеу нысанына алдық. Осы экспедиция барысында барлығы 320 құлпытас тіркеуге алынды, соның ішінде 220 құлпытас «Абат-Байтақ» қорымына тиесілі. Бұл өңірдегі құлпытастардың сәулеті мен ою-өрнектері аса ерекше. Осы ескерткіштердің ішінде бізге керемет әсер еткен – «Абат-Байтақ» қорымының арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштері болатын.

«Абат-Байтақ» қорымындағы құлпытастардың құпиясын ашу мақсатында бұған дейін табылған 220 тасты қорымдағы тастармен салыстырып, анық оқылмаған жерлерін қайта қарау, реставрацияланған тастарды тіркеу, бүкіл тастарды жаңадан кәсіби тұрғыдан фотоға түсіру, қайта оқу, ««Абат-Байтақ» қорымы» деректі фильмін дайындау және т.б. зерттеу жұмыстарын жүргізу мақсатында Ақтөбе облысы әкімдігінің тапсырысы бойынша 2023 жылдың тамыз айында ғылыми экспедицияда болып қайттық. Экспедиция жетекшісі – шығыстанушы, осы мақала авторының бірі Бағдат Дүйсенов бастаған жұмыс тобы болды. Қорымның бас жоспары сызылып, номерленген тастар бойынша картасы жасалды. Қорымның халыққа танылуына, тарихы мен зерттелуін, аңыз-әпсаналарын білетін тұлғалар мен туризм кешеніне айналуына, инфрақұрылым жұмыстары жүргізіліп, ел игілігіне қызмет етуі үшін абаттандыру, көріктендіру жұмыстарын жүргізуге өлшеусіз үлес қосқан адамдардан сұхбаттар алынды.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу жұмысында пайдаланылған негізгі материалдар – Ақтөбе облысы, Қобда ауданы, Талдысай ауылынан оңтүстік-батысқа қарай 12 км жерде орналасқан «Абат-Байтақ» қорымындағы арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштер. «Абат-Байтақ» қорымының қоршауы ішінде «Үлкен Байтақ» («Абат-Байтақ») және «Кіші байтақ» («Қыз әулие») кесенелері бар. Одан бөлек 240-тан астам құлпытас бар.

Зерттеу әдістері – эпиграфикалық ескерткіштерді зерттеуде қолданылатын тарихи, деректемелік, филологиялық, палеографиялық, текстологиялық, хронологиялық, этнолингвистикалық және салыстырмалы, салғастырмалы зерттеу әдістері арқылы жүзеге асырылды. Шығыс эпиграфикасы бойынша жазылған кеңестік және қазақстандық ғалымдардың еңбектерін иіні мен ретіне қарай кеңінен пайдаландық. Табылған материалдарды талқылап, талдап, саралап, жүйелеп, алынған нәтижелер бойынша ұсыныстар жасадық. Алтын Орда кезеңінен кейінгі кезде ұлт

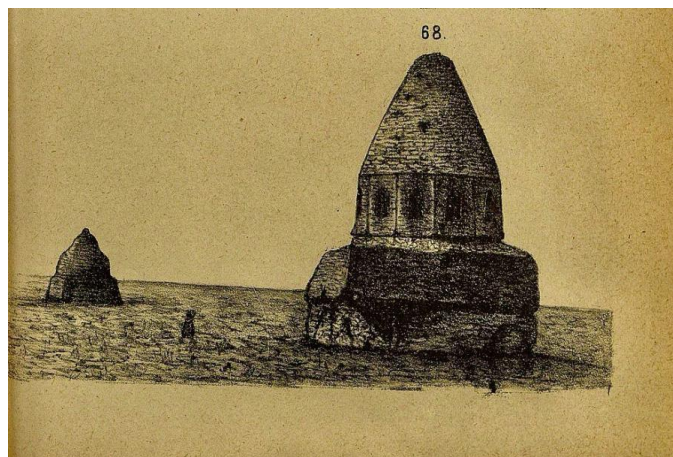
болып ұласқан елдердің жазба жәдігерліктерін, соның ішінде, қабір тастарындағы мәтіндерді оқу, аудару, зерттеу, салыстыру әдістері де үнемі жұмысымыздың нәтижелі болуына үлкен себін тигізді.

Талқылау. Көптеген жылдар бойы «Абат-Байтақ» кесенесі жойылып, ғылыми зерттеулер үшін жоғалды деп есептелді. 1980 жылдардың басында археолог Серік Әжіғалидің басшылығымен Қазақстан Республикасы Мәдениет министрлігінің экспедициясы ескерткішті қайта ашты. Ал 1982 жылы қорым республикалық маңызы бар тарихи және мәдени ескерткіштердің тізіміне енгізіліп, мемлекет қорғауына алынды.

«Абат-Байтақ» кесенесі туралы ғалымдардың алғашқы ескертулері XVIII ғасырға тиесілі. Зерттеушілердің басты назар аударатын мәселесі – кесененің кімге тиесілі екендігі және кесененің атауын анықтау. «Абат-Байтақ» атауының шығу тегі туралы белгілі ғалым, әйгілі этнограф, профессор С. Әжіғали нақтылы пікірін білдіріп, өз ойының ғылыми негізі бар екендігін ашып айтқан. Кесененің «Абат-Байтақ» аталуының басты себебі, Қобда ауданы Талдысай ауылының тұрғыны Шайқым ақсақалдың бұл жерге Абат батырдың жерленгені туралы айтқан аңыз әңгімесі негіз болған. Бұл аңыз Ақтөбе облысында кеңінен тараған. Тағы да бір осыған ұқсас аңызды Байғанин ауданында естігенін де атап өткен. Аңыз арқылы ақиқатқа қол жеткізу де қиыншылық тудыратынын мойындай келе, ескерткіш құрылысының XV ғасырға тиесілі екендігіне толық сенімді болған соң, бұл аңыздың да осы кезеңге сай келетінін мойындайды: «Доказать подлинность данной легенды в настоящее время трудно. Возможно, в основе ее лежат действительно имевшие место исторические факты этой эпохи, тем более, что верхняя грань нашей датировки мавзолея Абат-Байтақ отнесена к XV в., т.е. следует учесть, что подобные грандиозные сооружения в степи возводились главным образом над захоронениями царственных особ ханского рода. Все это оставляет открытым вопрос об исторической атрибуции памятника, хотя его название (Абат-Байтақ) мы считаем обоснованным» (Аджигалиев, 1983: 60) деп кесене атауының негізі бар екендігін сенімді жазады. Осыған орай, С. Әжіғалидың ұсынысы бойынша бұл қорым «Абат-Байтақ» атауымен мемлекеттік тіркеуге алынған.

Бұл кесененің атауы мен кімге тиесілі екендігіне байланысты басқа да нұсқалар бар. Оның бірі қалмақ батыры Байтаққа тұрғызылған кесене деген де нұсқа бар. Бұл жөнінде де С. Әжіғали өз зерттеуінде атап өтеді. XIX ғ. соңында зерттеуші Я. Полферовтың 1896 ж. «Тургайская газета» бетінде жарияланған мақаласында «бұл кесенеде Бату ханның қолбасшысы Байтақ батырдың Қобданы қалмақтардан азат ету жолында қаза болғаны туралы және аңыз бойынша батырмен бірге оның әйелі, аты, қалмақ тұтқындар бірге жерленген» деген дерек келтіреді (Қастанье, 1910: 93). Бұл аңыздар мазмұны тұрғысынан оқиғалар желісі өзара іштей қарама-қайшылыққа тұнып тұр. Себебі, қалмақтың батыры Байтақ қалмақтармен соғысқанының өзі басты қайшылық болып табылады.

Профессор С. Әжіғалидың дерегінше, бұл кесене туралы тұңғыш рет тарихшы П.И. Рычков «1750 ж. инженер Ригельманның Қобданың бойында болып, бұл жерде халқы Астана санайтын «Байтан» деген кесенені көргендігін айтады» (Топография, 1762: 92). Одан кейінгі дереккөздің бірі – археолог, шығыстанушы Ж.А. Қастаньенің «Надгробные сооружения киргизских степей» еңбегінде (Қастанье, 1911: 76) «Абат-Байтақ» кесенесінің фотосы алғаш рет жарияланған.

Сурет 1. И. А. Кастаньенің «Надгробные сооружения Киргизских степей» (1911) кітабында берілген «Абат-Байтақ» пен Кіші Байтақ («Қыз әулие») кесенелерінің жалпы көрінісі [Figure 1. General view of the mausoleums "Abat-Baitak" and "Kyz Aulie" ("Kyz Aulie"), given in the book by I. A. Castanier "Tombstones of the Kyrgyz steppes" (1911)]

Ал 1947 жылы алғаш рет жартылай қираған кесененің өлшемдерін жасаған инженер Г. Герасимов болатын. Қазақстандықтар арасынан «Абат-Байтақ» кесенесіне алғаш рет экспедиция ұйымдастырып, өз кітабында хабарлар берген тарихшы-архитектор М. Мендікұлов еді (Мендикулов, 1950: 9-11). Ол бұл еңбегінде кесененің салыстырмалы-типологиялық сипаттамаларына көп тоқталады. Күмбезді кесенелер жөнінде көптеген мәліметтер берген Г.А. Пугаченкованың (Масон, Пугаченкова, 1950: 88) сипаттамалары Мендікұловтың салыстыруларына сәйкес келеді.

Белгілі зерттеуші М. Мендікұловтың айтуынша кесененің бастапқы биіктігі 16 м., ал танымал тарихшы, этнограф, археолог С.Е. Әжіғалидың өлшемі бойынша кесене биіктігі 14,5 м құрайды. «Абат-Байтақ» кесенесі ішіндегі қабірлерге қазба жұмыстарын жүргізген белгілі археолог Ерболат Смағұловтың 2004 жылы алған өлшемі бойынша кесененің бастапқы биіктігі 17,2 м² болған. 1980-жылдардың басында сәулетші реставратор А. Итенов кесенені консервациялаудың (реконструкция элементтерімен) жоспарын жасады (Смағұлов, 2006: 127).

«Абат-Байтақ» қорымы мен кесенесін мемлекет қарауына алғаннан бері көптеген жұмыстар жүргізілді. Әсіресе, Тәуелсіздігімізді алған кейінгі жылдары көп жобалар жүзеге асырылды. Қазақстан Республикасы Мәдениет министрлігі, Ақтөбе облыстық әкімдігі, Мәдениет басқармасы, Ескерткіштерді қорғау инспекциясы сияқты мекемелердің қолдауымен, археолог, тарихшы, реставратор, құрылысшы мамандардың күш салуымен біраз жұмыстар іске асты. 2006 жылы «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы аясында кесене толығымен ғылыми-реставрациядан өткізілді. «Абат-Байтақ: қазақ даласының інжу маржаны» атты жинақ шығарылды (Әжіғали, Тұрғанбаева, 2004). Бұл жинақта осы қорым мен кесенеге қатысты көптеген тың материалдар берілді.

Қазақстан аумағындағы арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштерді зерттеп, ғылыми айналымға енгізу, құлпытастың кімге тиесілі екендігін анықтау, «қазақта жазу болмаған» деген көбік сөздің дәлелсіз екендігіне айнымас айғақ бола алатын құлпытастардағы жазуларды танып-таныту өте өзекті екендігін ғұлама ғалым, академик Әлкей Марғұлан сонау кеңестік кезеңнің өзінде мәселе қып көтерген болатын. «Многолетние исследования показывают, что наиболее интересные памятники находятся в районе Средней и Нижней Сырдарьи, на противоположных склонах Каратау, в долинах Таласа, Чу, Или, в Центральном Казахстане, на Мангышлаке,

в бассейне рек Эмбы, Сагиза, Илека, Хобда, Жаика. Важнейший интерес представляют уникальные эпиграфические памятники, находящиеся в бассейне р. Сарысу, в Улутауской степи, на Тургае. На наш взгляд, необходимо снять копии с многочисленных надписей на камнях, выпустить фотоальбом с фотографиями этих надписей» (Маргулан, 1983: 3). Ғұлама ғалым, әйгілі археолог, қазақ тарихының тамыршысы Ә.Х. Марғұланнның бұл ұсынысы ХХІ ғасырдың өзінде де өзектілігін жоймағандығын көріп отырмыз. Егеменді ел болып, тарихымызды танып, болашағымызды болжап, дамыған ел боламыз десек, нақтылы деректерге негізделген асыл мұраларымызды түгендеп, ел игілігіне жаратуымыз өте қажет.

Белгілі ғалым С.Е. Әжіғали «Абат-Байтақ» қорымының құлпытастарының құрылысын қазақ сәулет өнерінің ең биік шыңы ретінде бағалайды. «Құлпытасы Абат-Байтақа поражают разнообразием типов, необычностью композиционных и декоративных решений, изяществом резьбы ... Плоскости стелы заполнены арабографичной эпиграфикой религиозного содержания, которая одновременно играет и декоративную роль» (Ажигалиев, 1994: 120). Мұндағы мың бұралған арабжазулы мәтіндер тастың көркін кіргізіп, сәнін келтіріп, ою орнына қолданылған өрнек сипатты болды.

Белгілі шығыстанушы, профессор Ә.Қ. Мүминов арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштерді зерттеу және жарыққа шығару, жариялау өте маңызды әрі тарихымызды танудың кезек күттірмес өзекті мәселелерінің бірі екендігін ертеден бері айтып келеді. «Эпиграфикалық жазбаларды жарыққа шығару, әсіресе, құлпытас жазбаларын жариялау әрқашан да маңызды, бұл жұмыстардың бір мақсаты Қазақстанның әлеуметтік тарихы бойынша жергілікті дереккөздерінің түрін кеңейтіп, көбейту болса, оның мәліметтері ата-бабаларымыздың да әлеуметтік байланыстары мен мәдениеті туралы түсінігімізді байыта түседі. Эпиграфикалық дереккөздері арасында эпитафиялар өзіндік артықшылықтарымен ерекшеленеді, олар бұл өмірден қайтқан кісі туралы нақты мәліметтер жеткізеді, яғни, қайтыс болған (кей кезде туған) жылы, мекені, шежіресі, нисбасы (яғни, қасиетті мұрагерлік шежіресі), тұлғаның басқа да өмірбаяндық тарихы, тарихи оқиғаларға қатысы, т.б.» (Сейсем Ата, 2015: 6). Анығын айтқанда құлпытастағы мәтін сол дәуірдің қол жеткізбес дереккөзі ретінде анық ақпарат беруші болып табылады.

Сондай-ақ, белгілі ескерткіштанушы ғалым, профессор Рахым Бекназаров даламызда тұрғызылған ескерткіштер өткен күндердің «үнсіз» куәгерлері екендігін анық айтады: «...памятники мемориально-культурного зодчества на сегодня являются единственными «молчаливыми» свидетелями жизни кочевников и полукочевников в степях...» (Бекназаров, 2018: 244). Белгілі ғалымның «Расында да, ғылыми жоспардағы ескерткіштер көп уақыттан бері зерттелмей жатыр» деген сөзінің жаны бар. Себебі, соңғы жылдарға дейін тарихи мұраларымыз өз дәрежесінде зерттелмеді.

Сондықтан да «Абат-Байтақ» қорымының құлпытастарын зерттеу өте өзекті мәселе екендігіне толыққанды көз жеткізуге болады. Қобда топырағынан түлеп ұшқан, танымал тарихшы Нұржан Жетпісбай «Думаем уже давно настало время обобщения собранных за многие годы материалов из некрополя Абат Байтақ и составления полного списка погребенных там деятелей XVIII-XIX вв. Было бы неплохо если у каждой каменной стелы установить табличку с дословным переводом собственного текста, с именами, родом и отделением, датами. Можно также издавать специальные книги по каждому могильнику, с фотографиями и расшифровкой надписей, как это начали делать в соседних регионах» (Жетпісбай, 2016:112-113) деп, «Абат-Байтақ» қорымының құлпытастарын аударып, көпшілікке жария ету керектігін айтып, арнайы мақала жазып, мұндағы құлпытастарда жерленген адамдардың кім болғандығын анықтауға жол салып, құлпытас мәтініне назар аударған алғашқы зерттеушілердің бірі.

Нәтижелері. «Абат-Байтақ» қорымына келгендер алдыменен кесенеге кіріп, кейіннен ««Қыз әулие»» кесенесіне жол салады. Қорымдағы құлпытастарға назар аударсақ, әрбір рудың адамдары қатарлас, іргелес, көршілес қауым болып жатыр. «Қыз әулие»-нің ішіндегі құлпытас Шекті руы Назар тайпасынан, 1723 ж. туып, 1783 ж. қайтыс болған адамдікі. Мәселен, одан кейінгі 20-дан астам тас Кете руына тиесілі. Оның сыртында 8 тас Кетенің Ожырай тайпасына тиесілі. Мұнда Ожырай руы Кете руының бір бөлігі болса да, таста жекелеп Ожырай руы деп жазылған. Кете мен Ожырай руларының тастары 1788 – 1961 жылдар аралығында қойылған. Одан кейін 50 шақты тас Табын руының адамдарына қойылады да, арасында Кете, Ожырай руына тиесілі 5 тас тағы кездеседі. Әрі қарай тағы да Табын руының адамдарына арналған.

Қорымдағы тастарды шамамен есепке алсақ, ең көп тас (140 тас) Табын руына тиесілі. Одан кейін 24 тас – Кете, 11 тас – Ожырай, 19 тас – Шүрен, 9 тас – Қаракесек, 5 тас – Шекті, 2 тас – Кердері, 2 тас – Қожа, 2 тас – Уақ, 2 тас – Тама, 2 тас – Шөмекей, 1 тас – Алаша, 1 тас – Адай, 1 тас – Жарты руынікі. Қалған 9 тас оқылмайды немесе руы жазылмаған, таңба салынбаған. Ал арабжазулы тастардың арасындағы ең ескі тас 1783 жылғы тас (№ 002). Ал ең жаңасы 1961 жылы қойылған тас. Ең биік құлпытас 285 см (№ 172), Шүрен руының Жарты тайпасына тиесілі.

Бұған дейін «Абат-Байтақ» қорымындағы арабжазулы құлпытастарды оқып, аудару ісіне әрекет жасағандар баршылық. Бірақта, көбіне көп кісі аттарын оқуға талаптанған. Ал тастың жан-жағында жазылған құран аяттары, хадистер мен марсийаларды, элегиялық өлеңдерді оқуға әрекеттенбегендері көрініп тұр. Мұнда кімдер жерленгенін анықтау үшін құлпытастардағы адам аттарын оқуға ниет еткен екен.

Қорымда құлпытасты қашаушы шеберлердің аты кездеседі. Бұған дейін белгілі болғаны бір ғана шебер болатын. Ол жөнінде профессор Серік Әжіғали былай дейді: «Над созданием уникальных кулпытасов Абат-Байтака трудились выдающиеся мастера камнерезы, из которых по надписи нам известно имя только одного Мыктыбая тасшы» (Әжіғали, Тұрғанбаева, 2004: 23). Біздің арабшадан аударған мәтінге бұл тасшының аты сәйкес келмейді, мұнда Мыктыбай емес Меңдібай болып шықты. Тас өте көркем ою-өрнектермен қашалып жасалған № 13 тас және Кете руы Байқошқар тайпасы Қарадөң Айтқұл баласы Сарықұлға баласы Өтікеннің тапсырысымен Меңдібай тасшы жасаған тас. Меңдібай араб графикасында былай жазылған: «مەندىباي». Біз Меңдібай тасшыдан басқа тағы да 3 тас қашаушының аттарын анықтадық. Сөйтіп, барлығы 4 тас қашаушының аты белгілі болды. Олар:

1. Меңдібай тасшы, Кете руы Байқошқар тайпасы Қарадөң Айтқұл баласы Сарықұлға баласы Өтікеннің тапсырысымен жасаған № 13 тас;
2. Нұрали тасшы, Ожырай руы Құршы тайпасы Бақыр баласы Тілеулі байға баласы Шөмен мырза жасатқан № 017 тас;
3. Тасшы Мәмбет Нияз Дайып баласы, Кете руы Әлмәмбет тайпасы Құттығай бөлімі Құдайшүкір аймағы Қазанбай Өзхан ұлына мырза Мұсағали жаздырған № 091 тас;
4. Қуаныш, тастың астында төңкеріліп, «Қуаныш» деп жазылып тұр. Бұл тас қашаушының аты болуы мүмкін. Табын руы Жылқышы тайпасы Сармантақ аймағы Едіге ұлы Избасарға ағасы Шағылбай қойдырған № 118 тас.

«Абат-Байтақ» қорымында жерленген тарихи тұлғаларды анықтау көбіне қол жетпес қиын іс болды. Әйтсе де тарихын тануға талаптанған талай адам құлпытастар құпиясын ашу үшін араб жазуын оқи алатын мамандарды іздестіріп, әркілы әрекеттер жасады. Тарихшы, археолог, Қобда өңірінің түлегі Н. Жетпісбай «К вопросу об идентификации погребенных в комплексе Абат-Байтақ» атты мақаласында 10 шақты адамның (Куттыбас Толепулы, Жаналы Игибайұлы, Тортай және Тотай Аралбайұлы,

Атенбек Маралұлы, Асау батыр баласы Уазир, Мұңайтпас би Бөтенбекұлы, Жантас Мұңайтпасұлы, Булды Жантас әйелі, Айтжан Бекіш қажы ұлы, Бермухаммед Қабылұлы) құлпытасын анықтап, эпитафия мәтіндеріндегі деректерді архив мәліметтерімен салыстырып зерттеу жасаған. Бұл тастарды алдыменен филол. ғыл. кандидаты Серікбай Қосан оқып аударып берген. Одан кейін Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері Арай Омарова оқыған деп ескерту жасайды автор (Жетписбай, 2016: 110).

Мұндағы Куттыбас деп оқыған адам атын біз «Көтебас» немесе «Күтпес» деп оқысақ болады. Себебі егер Құттыбас болса, ол арабтың «қаф» – «ق» әрпімен берілу керек еді. Ал ескерткіште «кәф» – «ك» арқылы берілген: «كوتباس». Сондықтан да мұны көзді жұмып қойып «Құттыбас» деп оқу еш мүмкін емес. Оның үстіне Н. Жетписбай архивтік құжаттарда бұны «Кутебас жынды» деп атайды деген деректер келтіреді: «В канцелярских документах Оренбургской Пограничной Комиссии тех лет его имя упоминается во многих официальных переписках. Хан Младшего жуза Шергазы обеспокоенный действиями восставших в своих письмах в Пограничную Комиссию неоднократно называет его «Кутебас жынды», т.е. буйный, строптивый» (Жетписбай, 2016: 110). Бұдан бөлек, құлпытаста бұның есімін «Кутебас келе» деп те атайды әрі ол 34 жасында опат, қайтыс болған деген дерек айтады. Біздің қарастыруымыз бойынша қорымда «Көтебас» деген атпен 2 тас кездеседі. Біреуі біздің номерлеуіміз бойынша № 116 тас және № 117 тастар. № 116 тастың алдыңғы бетінде мынадай жазу бар:

№ 116

طابن روی	.1
یلچی صار	.2
مناطق	.3
بولمی کو	.4
تباس تو	.5
لب او علی	.6
وفات ۸۸	.7
یاشنده	.8
یازدردی بالاسی	.9
چاغلای	.10
۵۱۸۵۷	.11

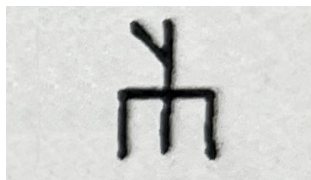
Аудармасы:

Табын руы Жылқышы Сармантақ бөлімі Көтебас Төлеп ұлы опат 88 жасында. Жаздырды баласы Шағалбай, 1857-де.

Байқағанымыздай, Көтебас Төлепұлы 34 жасында емес, ұзақ ғұмыр жасап, 1857 жылы 88 жасында өмірден өткен. Бұдан бөлек, келесі таста да Көтебас деген ат кездеседі. Мұны «Кутебас келе» деп қате оқыған. Анығында, бұл № 117 тас Көтебас келіні Ақжанның құлпытасы болатын.

№ 117

طابن	.1
روی یلچی طایفه سی	.2
صار مناطق بولمی	.3
کوتباس کیلنی	.4
آقجان وفات ۴۰ ده	.5
قلدردی بالاسی امرالی	.6
۱۸۵۶ سنده	.7

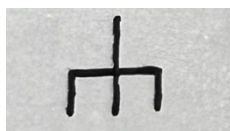
Аудармасы:

Табын руы Жылқышы тайпасы Сармантақ бөлімі Көтебас келіні Ақжан опат 40-та. Қылдырды баласы Әмірәлі, 1856 жылында.

Бұл тастардан байқағанымыздай, араб жазуындағы қазақ сөздерін оқуда өте ұқыптылық қажет. Сонымен қатар, Н. Жетпісбайдың мақаласында Жаналы Игібайұлының құлпытасы осы қорымда бар деп жазылған екен: «Одна из каменных стел принадлежала скорее всего также одному из известных батыров, близкому товарищу и однородцу Куттыбас батыра – Жаналы Игибайұлы» (Жетписбай, 2016: 110). Бұл Жаналы Игібайұлының тас екеніне автор да күмәнмен қарайды. Тастағы батырдың аты анық көрінбейді, бірақта әкесінің аты анық екенін айтып өткен екен. Расында да мұндағы адам аты анық емес. Әйтсе де, мұнда Жаналы емес Жапалы деп жазылып тұрған сияқты.

№ 114

يلقچى روى	.1
صارمان داق	.2
طائفه سى ايك	.3
باى بالاسى	.4
يپالى ۸۵ دە	.5
وفات ۱۸۶۶ سنه	.6

Аудармасы:

Жылқышы Сармантақ тайпасы Игібай баласы Жапалы (Жабалы, Жаналы болуы мүмкін) 85-те опат 1866 жылы

Құлпытастағы жазуда арабша «нун» – «ن» емес «п» – «پ» әрпі қолданылған, сонда алғашқы буыны «йан» – «ين» емес «йап» – «يپ», яғни, «Йапалы» сөзінің алғашқы буыны берілген, қазіргі қазақшада «й» әрпі, «ж»-ға айналады да, Жапалы болады. Біздің тәжірибелерден байқағанымыз бойынша кейбір сәттерде тас қашаушылар араб жазуындағы ноқаттарды шатастырып алып жатады. Бұл таста да сондай жағдай кездесуі мүмкін деп ойлаймыз. Сондықтан да Жаналы деп жазудың орынан Жапалы жазылып кетуі әбден мүмкін. Бұл тасты сондай болжамдармен Жаналы Игібайұлына тиесілі тас деп қорытынды жасауға болады.

Тарихшы Н. Жетпісбайдың қорымдағы тарихи тұлғаларды анықтауға арналған мақаласының маңызы өте зор, мұндағы 10 шақты адамның құлпытасын қарастыра отырып, тарихымыздың белгісіз беттерін толтырып, құлпытастарды дереккөз ретінде қолдана отырып, тарих пен шежіреге жаңа есімдерді әкелуге қосқан үлесін жоғары бағалаймыз. Осы бағыттағы жұмыстар әлі де жалғасын табуы қажет.

Бұдан бөлек, қорымдағы құлпытастарды оқыту, анықтау арқылы өзінің ата-бабасы туралы деректерді жинастырып, өлкетанушылық зерттеулер жасаған

еңбектер де баршылық. Ақтөбе облысының түлегі, тех. ғыл. кандидаты, көп жылдар агрокешендік ғылыми ұйымдардың басшылығында қызмет атқарған, «Абат-Байтақ» қорымында жерленген белгілі би Мұңайтпас Бөтенбекұлының тікелей ұрпағы Сағынғали Аманқұловтың «Табынцы: История рода и судьбы» (Аманқұлов, 2011), «Мой хадж и вести из глубин веков» (Аманқұлов, 2017) кітаптарында Мұңайтпас бидің әулетіне қатысты құлпытастардың құпиясын ашуға әрекет жасаған. Мұнда да көптеген қателіктерге бой алдырған. Әйтсе де, арғы ата-баба тарихын танып білуге талаптанған қадірлі қарияның бұл еңбегі әуесқойлық болса да «инемен құдық қазғандай» атқарылған ауқымды жұмыс, әр тастағы әрбір әріп аталарының атын анықтау үшін қажет екендігін терең сезінгені байқалып тұр. Шынымен де тастағы кейбір қате кеткен оқудың нәтижесінде кейбір адам аттары өзгеріске ұшыраған.

Мұңайтпас Бөтенбекұлы қажылыққа үш рет барған діні берік, тілі жетік, ділі биік, елдің тізгінін ұстаған би болған, үлкен бір әулеттің жалғастырушысы әрі адамдық пен ізгілік нәрін сепкен текті әулеттің көшбасшысы болған рубасы. Елдің ісіне араласқан халықтың қорғаны әрі қамқоры бола білген. Мұңайтпас бидің төрт әйелі болған. Үлкен бәйбішесі Нұрсұлудан 3 ұл, екінші әйелі Таңдайдан, лақабы Балық – 3 ұл, үшінші әйелі Құйғыннан – 1, төртінші әйелі Құндыздан 2 ұл, барлығы 8 ұлы болған. Әрбір ұлы ел ісіне араласқан ауқатты, дәулетті, діні берік тұлғалар болған екен. Мұның ішінде 2 ұлы Бекіш қажы мен Жантас қажы Мекке, Мәдинаға барған қажылар.

Осындай жақсылардың жалғасы болған Сағынғали қажы Аманқұлов өз кітабында «Абат-Байтақ» қорымында жерленген аталастарын іздестіріп, мұнан Мұңайтпас бидің әке-шешесі мен ұрпақтарын қосқанда ең жақын деген тікелей 25 адамның құлпытасын тауып, оларды салыстырып, өз болжамдарын жасайды. Мұнда көптеген тастардағы адам аттары мен жылдары қате оқылған.

С. Аманқұловтың кітабында Мұңайтпас бидің алған әйелдерінің аты мен жылында дәрекі қателіктер жіберілген. «Двухметровый восьмигранный величественный кулпытас-стела. Начиная с северо-западной стороны с продолжением на западной и юго-западной сторонах кулпытаса нанесена надпись, о том, что усопшая из рода Табын, тайфы – Жылкышы, отделения Кедейкул халал (законная жена) Мунайтпаса Тандайлык (несравненная) Би Балкия (может Биби Балкия?) опат (умерла) в возрасте 68 лет в 1867 году. Надпись на кулпытасе сделал Вайс. Слово «Вайс» по-видимому, окончания слово «Мунайтпас» (Аманқұлов, 2017: 36). Бұл жерде Мұңайтпастың әйелі «Таңдай, лақабы Балық» дегенді «Таңдайлық Би Балық» деп қате оқыған. Одан бөлек, тасты жаздырған «Вайс» деп мүлдем басқа болжам жасайды. Таста анық түрде «жаздырды байы» деп қашалған.

Мұңайтпас бидің бірінші әйелі Нұрсұлу бәйбішенің жасын да қате оқыған. «... Мунайтпас халалы (законная жена) Нурсулу байбише (первая жена) умерла ...» и текст заканчивается на юго-западной стороне надписью: «в возрасте 18 лет в 1863 году, написал сын Бекиш» (Аманқұлов, 2017: 35). Бұл таста анығы «Мұңайтпас халалы Нұрсұлу бәйбіше опат 71 жасында 1863 жылы, жаздырды ұлы Бекіш» деп жазылған. Араб цифрасындағы «١٨» деген санды ауыстырып оқыса «18» болады, бұл бірақта өрескел қате жіберген екен. Қорымда Мұңайтпас бидің төрт әйелінің де құлпытасы сақталған. Мұның ішінде Нұрсұлу бәйбіше, Құйғын бәйбіше, Таңдай лақабы Балық бәйбіше деп үшеуіне де «бәйбіше» атауы берілген. Әйелі Құндызды ғана бәйбіше деп атамаған. Бірақта өмірден өткен жылынан өмірден өткен жасын алып тастасақ, ол адамның өмірге келген жылы шығады. Сол ретпен қарағанда, Нұрсұлу бәйбіше 1792 жылы, Таңдай лақабы Балық бәйбіше 1799 жылы, әйелі Құндыз 1820 жылы, ал Құйғын бәйбіше ең кішісі 1825 жылы туған болып шығады. Әйелдерінің реті де жасына қарай осы ретпен шығуы мүмкін деп ойлаймыз. «Табын» шежіресінде Мұңайтпас би әйелдерінің реті Нұрсұлу, Таңдай лақабы Балық, Құйғын, содан соң

Құндыз болып берілген (Қалыш, Жетпісбай, 2016: 286). Табын руының бұл шежіресі біздің жұмысқа көп көмегін тигізді. Сол үшін авторларға зор алғыс білдіреміз!

Тамырлы тарихымыз бен әрбір әулеттің ата-бабасының шежіресін табуға себеп болатын теңдессіз дереккөз – арабжазулы құлпытастардың құпиясын ашу аса ауыр жұмыстардың бірі. Мұндағы бір нәтиже пен бір әріп, бір санның қателігінен көптеген келіспеушіліктер туындайды. Сондықтан да құлпытастардың барлығы бүтіндей анық оқылды деп айта алмаймыз. Себебі, көп жылдар сайын далада тұрған тастар табиғат құбылыстарына ұшырап, тозып, кетіліп, мал-құстың бейберекет ластауы, сүйкенуі, қасынып, үйкеленуі сияқты әрекеттерден, адамдардың құрметсіз қарауы себептерінен қирап, бүлініп, бұзылғандықтан кейбір тұстарын оқу өте қиындықтар тудырды. Әйтсе де, құлпытастар құпиясын толыққанды ашуға тырыстық.

Қорытынды. «Абат-Байтақ» қорымының арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштерін зерттеу мақсатында 243 нысан қарастырылды. Соның ішінде 242 құлпытас, 2 кесене («Абат-Байтақ», «Қыз әулие»).

Қорымдағы әрбір құлпытастың төрт қырының да суреттері алынды. Алдымен алдыңғы беті, сосын оң жақ қыры, сол жақ қыры және артқы жағының фотолары түсіріліп тіркелді, одан соң араб жазулы мәтіні сыни мәтін ретінде араб графикасында терілді. Оның астында қазақ, орыс, ағылшын тілдеріндегі аудармасы жасалды.

Ескертіп айтатын мәселе, арабжазулы мәтінді қазақ тіліне аударған кезде құлпытастағы сөйлем тәртібі бұзылмай, түпнұсқадағы тәртіп сақталды. Мәселен, «Табын руы, Жылқышы тайпасы Кедейғұл бөлімі Бекіш қажы ұлы Айтжан опат 38 жасында. Жаздырды әкесі Бекіш қажы 1893-інші жылда. Рухына фатиха. Әмин!» деген сөйлемді қазіргі қазақ тілінің сөйлем құрылысына ауыстырған жоқпыз. Мәселен, қазіргі қазақ тілінің сөз қолданысындағы «опат болды» деген тіркесті қолданбадық, құлпытастағы тәртіп бойынша «опат» деген сөзді қолданып, түпнұсқа тәртібін сақтадық.

Арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштердің мәтінінен бөлек, Адам аттарының көрсеткіштері, Ру, тайпа, аймақ, бөлім атауларының көрсеткіштері, марсийа, элегиялық өлеңдер көрсеткіштерін түзіп шықтық.

Қазақстанның батыс өңіріндегі «Абат-Байтақ» қорымындағы құлпытастардағы мәліметтер мен көркем ескерткіштер қазақ ғылымының сан саласы зерттеуге лайықты теңдессіз материал болып табылады. Еліміздің мәдениеттану, дін ілімі, тіл білімі, тарих, эпиграфика, семиотика, геральдика, архитектура, этнография, картография, ою-өрнек, ономастика, антропология, және т.б. көптеген ғылым салалары бойынша зерттеушілерін күтіп тұрған киелі орын. Біз арабжазулы эпиграфикалық ескерткіштердің мәтінін аударып, мұндағы әрбір ру таңбаларын анықтап, діни, элегиялық мазмұндағы марсийалар мен ақыл-нақыл сөздерді айқындап, ғылыми айналымға жаңа материалдарды қостық. Бұл қазақ ғылымы мен Алтын Орда кезеңінен кейінгі қоғамның тарихы мен мәдениеті қосылған зор табыс деп білеміз. Қазақ топырағында сақталған қасиетті қорым-қоралар мен ежелгі ескерткіштер еліміздің тамырлы тарихының куәгері және танымал тұлғалардың есімі жазылған құнды құжаттар. Желдің өтінде, күннің астында күннен күнге тозып, өз зерттеушілерін күтіп тұрған құпиялы құлпытастардың сырын ағытып, түйінін шешіп, көпшілікке танытып, ғылыми айналымға енгізу – келешекте зерттелетін зерделі жұмыстар әлі де өз жалғасын табуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі

Аджигалиев, 1983 — *Аджигалиев С.* Абат-Байтақ – выдающийся комплекс памятников народного зодчества // Известия АН КазССР. Серия филологическая, 1983. № 2. С. 56-63.

Аджигалиев, 1994 — *Аджигалиев С.И.* Генезис традиционной погребально-культурной архитектуры Западного Казахстана (на основе исследования малых форм). Алматы: Ғылым, 1994. 260 с.

- Аманкулов, 2011 — *Аманкулов С.* Табынцы: История рода и судьбы. Алматы, 2011. 88 с.
- Аманкулов, 2017 — *Аманкулов С.* Мой хадж и вести из глубин веков - Алматы: 2017. 120 с.
- Әжіғали, Тұрғанбаева, 2004 — Әжіғали С.Е., Тұрғанбаева Л.Р. Абат-Байтақ – Қазақ даласының інжу-маржаны / Абат-Байтақ – жемчужина Казахской степи. На 3-х яз. Алматы: Taimas Print house, 2004. 32 с.
- Бекназаров, 2018 — *Бекназаров Р.А.* Памятники общего культурного наследия в российско-казахстанском приграничье: на примере исследования средневековых мавзолеев. «Евразийский перекресток». Сборник материалов научно-практических мероприятий. Выпуск восьмой. Оренбург: Издательско-полиграфический комплекс ОГУ, 2018. 244 с.
- Жетписбай, 2016 — *Жетписбай Н.Ы.* К вопросу об идентификации погребенных в комплексе Абат-Байтақ // *Edu-history.kz*, 2016. № 2(6). 112 с.
- Кастанье, 1910 — *Кастанье И.А.* Древности киргизской степи и Оренбургского края // Труды Оренбургской ученой архивной комиссии. Вып. XXII. Оренбург: Типо-лит. Т-ва Каримова, Хусаинова и К-о, 1910. 332 с.
- Қалыш, Жетписбай, 2016 — *Қалыш А.Б., Жетписбай Н.Ы., Әнеш С.М.* Табын. Шежіре: 3 томдық; I том: Тартулы (Ағым), Тарақты (Торым): Ақдәулет, Амандәулет, Асандәулет. Алматы: Қазақ университеті, 2016. 369 б.
- Маргулан, 1983 — *Маргулан А.Х.* О значении эпиграфических памятников Казахстана // Известия АН КазССР. Серия филологическая, 1983. № 2. С. 1-6.
- Масон, Пугаченкова, 1950 — *Масон М.Е., Пугаченкова Г.А.* Гумбез Манаса. Москва, 1950, 88 с.
- Мендикулов, 1950 — *Мендикулов М.* Некоторые данные об исторической архитектуре Казахстана, – Изв. АН КазССР, сер. архитект., 1950. Вып. 2. С. 9-11, 18; Его же. Памятники архитектуры Казахстана с коническими или пирамидальными куполами // В сб. «Архитектура республик Средней Азии». Москва, 1951. 234 с.
- Оренбургская, 1911 — *Оренбургская* ученой архивной комиссия. Вып. 26: Надгробные сооружения Киргизских степей / И. А. Кастанье. – 1911.
- Сейсем Ата, 2015 — *Сейсем Ата* қорымының араб жазуындағы эпиграфикасы - Арабграфиялық эпиграфика некрополя Сейсем Ата – Arabographic Inscriptions of the Sisem Ata Necropolis // Кіріспе, құрастыру, араб, парсы, түркі тілдерінен аударма, көрсеткіштер А.Қ. Муминов, А.Ш. Нұрманова, Н.А. Құлбаев. Ғылыми консультант М.С. Нұрқабаев. Ағылшын тіліне аударма Нил Робинсондікі / Жауапты редакторы Б.М. Бабаджанов. Астана, 2015 – 160 б.
- Смагулов, 2006 — *Смагулов Е.А.* Мавзолей Абат-Байтақ: некоторые итоги археологического исследования // Известия Национальной Академии наук Республики Казахстан. Серия общественных наук, 2006. № 1. С. 126-135.
- Топография, 1762 — *Топография* оренбургская, т.е.: обстоятельное описание Оренбургской губернии сочиненное коллежским советником Императорской Академии наук корреспондентом Петром Рычковым. Часть I. Спб., 1762. 515 с.

References

- Adzhigaliev, 1983 — Adzhigaliev S. Abat-Baytak – vydayushchiisya kompleks pamyatnikov narodnogo zodchestva [Abat-Baytak – an Outstanding Complex of Monuments of Folk Architecture] // *Izvestiia AN KazSSR. Serii filologicheskaiia*, 1983. No. 2. Pp. 56–63 (In Russ.).
- Amankulov, 2011 — Amankulov S. Tabyntsy: Istoriia roda i sudby [Tabyntsy: the History of the Family and Destiny]. Almaty, 2011. 88 p. (In Russ.).
- Amankulov, 2017 — Amankulov S. Moi khadz i vesti iz glubin vekov [My Hajj and News from the Depths of Centuries]. Almaty, 2017. 120 p. (In Russ.).
- Azhigaliev, 1994 — Azhigaliev S. I. Genesis tradicionnoi pogrebalno-kultovoi arkhitektury Zapadnogo Kazakhstana (na osnove issledovaniya malykh form) [The Genesis of the Traditional Funeral and Cult Architecture of Western Kazakhstan (based on the study of small forms)]. Almaty: Gylym, 1994. 260 p. (In Russ.).
- Azhigali, Turganbaeva, 2004 — Azhigali S.E., Turganbaeva L.R. Abat-Baytaq – Qazaq dalasynyn inzhu-marzhany / Abat-Baytak – zhemchuzhina kazakhskoi stepi. Na 3-kh iaz. [Abat-Baytak is the Pearl of the Kazakh Steppe. In three languages]. Almaty: Taimas Print house, 2004. 32 p. (In Kaz., Russ, Eng.).
- Beknazarov, 2018 — Beknazarov R. A. Pamiatniki obshego kulturnogo naslediiia v rossiisko-kazakhstanskom prigraniche: na primere issledovaniia srednevekovykh mavzoleev. «Evraziiskii perekrestok». Sbornik materialov nauchno-prakticheskikh meropriiatii. Vypusk vosmoi [Monuments of Common Cultural Heritage in the Russian-Kazakh Border Area: an example of a study of medieval mausoleums. The Eurasian Crossroads. Collection of materials of scientific and practical events. Issue eight.]. Orenburg: Izdatelsko-poligraficheskii kompleks OGU, 2018. 383 p.: color illustrations. 244 p. (In Russ.).

Kastan'e, 1910 — Kastan'e I.A. Drevnosti kirgizskoi stepi i Orenburgskogo kraia // Trudy Orenburgskoi uchenoi arkhivnoi komissii. Vyp. XXII. [Antiquities of the Kyrgyz Steppe and Orenburg Region // Proceedings of the Orenburg Scientific Archival Commission. Issue XXII]. Orenburg: Tipo-lit. T-va Karimova, Khusainova i K-o, 1910. 332 p. (In Russ.).

Margulan, 1983 — Margulan A. Kh. O znachenii epigraficheskikh pamyatnikov Kazakhstana [On the Importance of Epigraphic Monuments of Kazakhstan] // Izvestiia AN KazSSR. Seriiia filologicheskaiia. 1983. No. 2. Pp. 1–6 (In Russ.).

Mason, Pugachenkova, 1950 — Mason M.E., Pugachenkova G.A. Gumbez Manasa [Gumbez Manas]. Moskva, 1950. 88 p. (In Russ.).

Mendikulov, 1950 — Mendikulov M. Nekotorye dannye ob istoricheskoi arkhitekture Kazakhstana [Some information about the historical architecture of Kazakhstan], – Izv. AN KazSSR. Seriiia arkhitektura, 1950. Vyp. 2, p. 9-11, 18 (In Russ.); Ego zhe. Pamyatniki arkhitektury Kazakhstana s konicheskimi ili piramidalnymi kupolami [Architectural monuments of Kazakhstan with Conical or Pyramidal Domes] // V sbornike «Arkhitektura respublik Srednei Azii». Moskva, 1951. 234 p. (In Russ.).

Orenburgskaia, 1911 — Orenburgskaia uchenaia arkhivnaia komissiiia. Vyp. 26: Nadgrobnnye sooruzheniia Kirgizskikh stepei [Tombstones of the Kyrgyz steppes] / I. A. Kastane. – 1911 (In Russ.).

Qalysh, Zhetpisbay, 2016 — Qalysh A.B., Zhetpisbay N.Y., Anesh S.M. Tabyn. Shezhire: 3 tomdyq; I tom: Tartuly (Agym), Taraqty (Torym): Aqdaulet, Amандаulet, Asандаulet [Tabyn. Chronicle: 3 volumes; volume I: Tartuly (Agym), Taraqty (Torym): Aqdaulet, Amандаulet, Asандаulet]. Almaty: Kazakh university, 2016. 369 p. (In Kaz.).

Seisem Ata, 2015 — Seisem Ata qorymynyng arab zhazyndaghy epigrafikasy [Epigraphy of the Seisem Ata burial ground in Arabic script] / Kirispe, qurastyru, arab, parsy, turki tilderinen audarma, korsetkishter A.Q. Muminov, A.Sh. Nurmanova, N.A. Qulbaev. Academic cons. M.S. Nurqabaev, Eng. Ed. N. Robinson. Astana, 2015. 160 p. (In Kaz., Eng. Russ.).

Smagulov, 2006 — Smagulov E.A. Mavzolei Abat-Baytak: nekotorye itogi arheologicheskogo issledovaniya [The Mausoleum of Abat-Baytaq: Some Results of Archaeological Research] // Izvestiya Nacional'noi Akademii nauk Respubliki Kazahstan. Seriya obshchestvennyh nauk. 2006. No. 1. Pp. 126-135 (In Russ.).

Topografiya, 1762 — Topografiya orenburgskaya, t.e.: obstoyatel'noe opisanie Orenburgskoi gubernii sochineno kollezhskim sovetnikom Imperatorskoi Akademii nauk korrespondentom Petrom Rychkovym. [Orenburg topography, that is: a detailed description of the Orenburg province composed by the collegiate adviser of the Imperial Academy of Sciences, correspondent Peter Rychkov]. Part I. SPb, 1762. 515 p. (In Russ.).

Zhetpisbay, 2016 — Zhetpisbay N.Y. K voprosu ob identifikatsii pogrebennykh v komplekse Abat-Baytak [On the Issue of Identification of Those Buried in the Abat-Baytaq complex] // Edu-history.kz, 2016. No. 2(6). Pp. 109-112 (In Russ.).

ОТАН ТАРИХЫ. 2024 № 27 (2)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ. 2024. № 27 (2)

МЕТОДОЛОГИЯ / METHODOLOGY

Смағұлов О., Смағұлова А.

ҚАЗАҚСТАН – ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ 50-ҒАСЫРЛЫҚ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚАРА ШАҢЫРАҒЫ.....284

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

Әбсадық А. А., Исенов Ө. И.

ӘБІЛҚАЙЫР (1693 - 1748) ТУРАЛЫ ТАРИХИ АҢЫЗДАР:
«ХАН СҮЙЕГІ» ҚОРЫМЫ, ҚАРАҚҰМ ҚҰРЫЛТАЙЫ.....301

Аманова М.И.

ТРАДИЦИЯ 和亲 (ХЭЦИНЬ): ДИНАСТИЧЕСКИЕ БРАКИ МЕЖДУ КИТАЕМ И ТЮРКСКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ ДИНАСТИИ СУЙ.....317

Жолдасұлы Т., Байжанова Г.Н.

СОВЕТТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИСЛАМДЫҚ ҚАСИЕТТІ ЖЕРЛЕР:
АТЕИСТІК ШАБУҢАЛ МЕН ҮГІТ-НАСИХАТ.....328

Қамбарбекова Ф.Ә.

«ТАРИХ-И МУҒУЛ» ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ БОЙЫНША ДЕРЕККӨЗ РЕТІНДЕ.....347

Қанаатов Е.Е. (Узбекистан)

ДӘУКЕСКЕН (УЭЗІР) ҚАЛАСЫ361

Қапбаров Г.Ш., Гюндозду А., Шашаева Г.К.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ КӨШІ-ҚОН ҮДЕРІСТЕРІНІҢ
ДИНАМИКАСЫ (1991-2023 жж.).....376

Кванбау О. (Турция)

KEY CONCEPTS OF THE MEIJI PERIOD IN GENRO COUNCIL
STUDIES (LATE XIXth CENTURY).....389

Munai Ye. (КНР), Abdilashim D. (Япония)

RESEARCH ON THE NOBLE TITLES IN ÖTÄMIŞ HÄJĪ'S ĆINGIZ-NĀMA.....403

Оралова А.А., Қабылдинов З.Е.

ҚОЖАБЕРГЕН БАТЫР ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНЫҢ ШЫҒЫС ШЕКАРАСЫ.....413

Ошан Ж., Борбасов С. М., Оралова А.А.

ДЖУНГАРСКИЙ НОЙОН АМУРСАНА, КАЗАХСКИЙ ХАН АБЫЛАЙ И
КОЖАБЕРГЕН БАТЫР.....432

Saktajanova Z.G., Baigozhina G.M.

CONSTRUCTING THE NATIONAL IDENTITY OF KAZAKHS IN LITERARY
WORKS OF HISTORICAL GENRE IN THE 1960-1970s.....450

Sheriyazdanov B.R., Akanov K.G.

KOREANS DEPORTED TO KAZAKHSTAN: HISTORICAL MEMORY
AND EXPERIENCE OF ADAPTATION.....466

Sultangazy G.Zh., Nurbayev Zh.Ye., Medeubayev Ye.I.

DEVELOPMENT OF BIOGRAPHICAL RESEARCH AS A FACTOR
OF CONCEIVING NATIONAL IDENTITY.....481

Торайгыров Е.М.

ВОПРОС О ПРИНАДЛЕЖНОСТИ ИРТЫШСКОЙ ДЕСЯТИВЕРСТНОЙ
ПОЛОСЫ (XIX – НАЧАЛО XX В.).....493

АРХЕОЛОГИЯ / ЭПИГРАФИКА

Мүминов Ә.Қ. (Турция), Медерова Д.Е., Дүйсенов Б.Д.

«АБАТ-БАЙТАҚ» ҚОРЫМЫНЫҢ АРАБЖАЗУЛЫ ЭПИГРАФИКАЛЫҚ
ЕСКЕРТКІШТЕРІ – АЛТЫН ОРДА КЕЗЕҢІНЕН KEЙІНГІ ҚОҒАМНЫҢ ДЕРЕККӨЗІ РЕТІНДЕ.....514

Бекзатқызы И.

ОЙКОНИМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ:
ФОРМИРОВАНИЕ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ.....529

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.
